DOI: [10.32702/2307-2105-2020.7.52](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.7.52)

УДК 338.48

*В. О. Непочатенко,
к. е. н., доцент, доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи,
Уманський національний університет садівництва
ORCID ID: 0000-0003-0900-5484*

COVID-19 І ТУРИЗМ: АНАЛІЗ СИТУАЦІЇ ТА ЕКОНОМІЧНІ ШЛЯХИ ВИХОДУ З КРИЗИ

*V. Nepochatenko
PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Tourism, Hotel and Restaurant Business,
Uman National University of Horticulture*

COVID-19 AND TOURISM: ANALYSIS OF ECONOMIC SITUATION AND WAYS OUT OF CRISIS

У статті проведено критичний аналіз ситуації на ринку індустрії туризму. Розглянуто кризові явища в туризмі, спричинені COVID-19 та вивчено їх наслідки.

Зазначено, що впливаючи на ключові сектори економіки, туризм все частіше стає одним з найважливіших показників соціально-економічного розвитку, як певних регіонів так країни загалом. Але у зв'язку із поширенням коронавірусу туристична індустрія постала перед кризою, яка може виявитися найгіршою в історії світової економіки. Указано, що під час пандемії, спричиненої COVID-19, саме туризм постраждав найбільше, зокрема через обмежувальні заходи, які запроваджують держави на пересування громадян, карантин, заборону авіаперевезень тощо.

З'ясовано, що згідно прогнозів UN WTO у 2020 кількість міжнародних туристів через пандемію коронавірусу скоротиться на 20-30%, порівняно з показниками 2019 року. Очікуване 20-30% падіння може призвести до зниження надходжень від міжнародного туризму на 300-450 млрд дол, що становить майже третину від 1,5 трлн дол, отриманих у 2019 році. З огляду на минулі ринкові тенденції, це означатиме втрату від 5 до 7 років зростання. Разом з тим, UN WTO підкреслює історичну стійкість туризму та спроможність створювати робочі місця після кризових ситуацій, а також підкреслюючи важливість міжнародного співробітництва та забезпечення того, щоб цей сектор став центральною частиною зусиль щодо відновлення.

Надано практичні пропозиції щодо виходу з кризи, упровадження яких дасть змогу зменшити рівень негативного впливу наслідків пандемії на економіку туристичної галузі України.

The article provides a critical analysis of the situation on the tourism industry market. The crisis phenomena in tourism caused by COVID-19 are considered and their consequences are studied. It is stated that under influence on the key sectors of the economy, tourism is increasingly becomes one of the most important indicators of socio-economic development, both in certain regions and in

the country as a whole. After the economy recovered from the 2007-2008 financial crisis, the tourism business was growing. In recent years, tourism business has even begun to stand out among the drivers of general economic growth. But due to the spread of the coronavirus, the tourism industry is facing a crisis that might be the worst in the history of the world economy. It is stated that during the pandemic caused by COVID-19, it was tourism that suffered the most, particularly due to restrictive measures imposed by states on the movement of citizens, quarantine, air travel bans and more.

It was ascertained that according to UN WTO forecasts in 2020 the number of international tourists due to the coronavirus pandemic will decrease by 20-30% compared to 2019. The expected 20-30% drop could lead to a decrease in revenues from international tourism by \$ 300-450 billion, which is almost a third of the \$ 1.5 trillion received in 2019. Considering past market trends, this will mean a loss of 5 to 7 years of growth.

If urgent action is not taken in the near future, the travel and tourism sector will face an economic collapse that will be difficult to overcome, and millions of people working in tourism industry will be "drowned" in debt. Therefore, there is now a need to develop ways out of the crisis caused by the COVID-19 pandemic. Given the above, this issue is relevant and requires exploratory, analytical and practical developments.

At the same time, the UN WTO emphasizes the historical resilience of tourism and the ability to create jobs in post-crisis situations, as well as the importance of international cooperation and ensuring that the sector becomes a central part of recovery efforts.

Practical proposals for overcoming the crisis, implementation of which will reduce the level of negative impact of the pandemic on the economy of the tourism industry of Ukraine are presented.

As a result it is stated, that the crisis related to the COVID-19 pandemic has forced the tourism business to step out of its comfort zone and look for innovative ways of development and functioning. In our opinion, in order for tourism to recover after the crisis, it should be revived by introducing various innovations. There are a wide variety of methods how it can be implemented. However, the main ones should be - state support for tourism and entrepreneurial initiatives in this area, improving the service, in particular in the field of hospitality, and strengthening the information company, particularly on the Internet.

Ключові слова: туризм; бізнес; пандемія; економіка; криза.

Key words: tourism; business; pandemic; economy; crisis.

Постановка проблеми. Через пандемію коронавірусу світова туристична галузь за підсумками 2020 року може недорахуватися 2,1 трлн дол прибутків [1]. Такі дані дослідження опублікувала Світова рада з подорожей та туризму (WTTC). Через коронавірус, обмеження на пересування та карантин під загрозою перебуває 75 мільйонів робочих місць у всьому світі. Найбільше – 48,7 мільйона робочих місць – а Азійсько-Тихоокеанському регіоні. По 10 мільйонів робочих місць може зникнути у Європі та Америці [2].

Сектор туризму та подорожей відповідає за близько 10,4% світового ВВП. Під час коронавірусної пандемії саме туризм постраждали найбільше, зокрема через обмежувальні заходи, які запроваджують держави на пересування громадян, карантин, заборону авіап перевезень тощо.

Якщо найближчим часом не буде вжито термінових заходів, сектор подорожей та туризму зіштовхнеться з економічним крахом, з якого буде складно вийти, а мільйони людей, що працюють у туризмі, «потонуть» у боргах [1]. А тому, наразі, існує потреба у розробці шляхів виходу з кризи, спричиненої пандемією COVID-19. Зважаючи на вказане, дане питання є актуальним та потребує пошуково-аналітичних та практичних розробок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку туристичної індустрії не нове і досліджене багатьма вченими, науковцями та дослідниками. Але зміни у світовій економіці, викликані пандемією, породжують потребу у проведенні якісно нових досліджень у туристичній галузі.

Зважаючи на проведений аналіз інформації, викладеної в літературних джерелах та мережі інтернет, серед дослідників сфери туризму слід виокремити праці експерта з розвитку туризму А. Романової, яка вважає, що «зараз настав час зрозуміти, що туристична індустрія генерує 10,4% світового валового продукту та забезпечує роботою кожного десятого мешканця планети. Але в Україні власна туристична індустрія трохи заслабка, виїзний туризм (імпорт послуг) значно превалює» і зазначає, що «найперша галузь економіки, що постраждала від глобальної пандемії COVID-19 – це туристична» [14].

Ю. Правик розглядається питання щодо ведення туристичного бізнесу після COVID-19 і як трансформується туристична галузь після пандемії у працях, зокрема викладено маркетинговий підхід виходу з кризи.

Президент Американської асоціації подорожей та дослідник туризму Роджер Доу, зазначає, що деякі напрямки туристичної сфери в світі виявляються в кризовій ситуації. В першу чергу, мова йде про онлайн бронювання. Вже зараз від цього багато компаній зазнають збитків. Ударить коронавірус й по круїзних компаніях [15].

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Аналіз, представлених у науковій літературі дослідницько-популярних матеріалів та концепцій, дав змогу всебічно оцінити проблеми розвитку туристичного бізнесу та зробити висновок щодо недостатності вивчення питання прикладного характеру стосовно розробки дієвих заходів виходу з кризи, спричиненої COVID-19, а тому дане питання потребує проведення ґрунтовних досліджень.

Мета дослідження полягає в аналізі ситуації на ринку індустрії туризму та вивченні кризових явищ, спричинених COVID-19.

Зважаючи на мету дослідження, його **завдання** полягають у розробці практичних пропозицій щодо виходу з кризи та зменшення рівня негативного впливу наслідків пандемії на економіку туристичної галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Впливаючи на ключові сектори економіки, туризм все частіше стає одним з найважливіших показників соціально-економічного розвитку, як певних регіонів так країни загалом. Але у зв'язку із поширенням коронавірусу туристична індустрія постала перед кризою, яка може виявитися найгіршою в історії світової економіки. Туризм давав близько десятої частини у рості глобальної економіки. Останніми роками дану галузь називали навіть її глобальним драйвером. Адже вона розвивалася значно швидше, ніж світова економіка загалом.

Після того, як економіка оговтала від фінансової кризи 2007-2008, туристичний бізнес зростав. В останні роки його навіть стали виокремлювати серед драйверів загального економічного росту. За даними WTTC, туристична індустрія, станом на 2018 рік, створила 300 мільйонів робочих місць [1].

На 2020 рік прогнози були оптимістичними. Але за два місяці вони стали різко негативними. Очікується, що попит на подорожі у 2020 році скоротиться на 5% у Північній Америці, на 10% у Європі та на 25% – у решті світу [1].

Через пандемію коронавірусу світовий туристичний сектор у 2020 році може зменшити обороти на 25% – це еквівалентно відсутності подорожей та будь-якої активності протягом трьох місяців. Таке падіння у туристичній галузі може спричинити зменшення кількості робочих місць на 12-14% [3].

В останньому звіті, оприлюдненому WTTC, зазначається, що світовий туристичний сектор цього року може зменшитися на чверть. Туристична галузь може втратити до 820 млрд дол на скасованих відрядженнях, конференціях та виставках. Половина з цих втрат може припасти на Китай. Дедалі більше компаній обмежують чи взагалі скасовують будь-які пересування співробітників. За опитуваннями, кожен три з чотирьох компаній скасували усі поїздки до Китаю, Гонконгу, Тайваню та інших країн Азійсько-тихоокеанського регіону. Кожна друга компанія скасувала усі чи майже усі поїздки до Європи. Загалом 43% компаній-членів WTTC скасували відрядження. Кожне скасування поїздки, на відпочинок чи по роботі, означає не лише втрати для авіакомпаній та готелів, але й для багатьох інших бізнесів, що отримують гроші від тих, хто подорожує [4].

Слід зауважити на двох найпомітніших кризових хвилях у туристичній сфері Китаю: різке скорочення китайських туристів та загалом подорожей у Європі. За різними оцінками, у 2018 році китайські туристи витратили за межами своєї країни від 130 до 227 млрд дол. За 2019 даних щодо витрат поки що немає. Але відомо, що минулого року китайці 166 мільйонів разів були за кордоном. Якщо вони не виїжджатимуть лише у першому кварталі цього року, можна припустити, що втрати обчислюватимуться десятками млрд дол. Під час святкування місячного нового року у 2020 китайці здійснили на 73% менше поїздок, ніж у 2019. Кількість авіапасажирів з Китаю скоротилася на 84,5% лише за лютий.

За 25 років Таїланд пережив і масштабну економічну кризу (1997), і цунамі (2004), а також перевороти і протести (2006, 2008, 2010, 2014). Але туристична статистика в цій країні в останні десятиріччя була позитивною. Ця галузь розвивалася настільки швидко, що держава навіть отримала прізвисько «тефлоновий Таїланд». Якщо у 1960 році країну відвідали близько 80 тис. іноземних туристів, то 2019 року їх кількість сягнула 39 мільйонів. У 2019 туристичний бізнес приніс Таїланду 60 млрд доларів, – це п'ята частина національного доходу. Туристи з Китаю становили чверть від загальної кількості туристів [4].

За місяць туристична галузь у Європи втратила близько 1 млрд євро. У ЄС очікують, що туризм буде серед найбільш уражених коронавірусом бізнесів. Нині ЄС запускає спільний механізм моніторингу впливу коронавірусу на економіку. Найбільші втрати, очевидно, будуть в Італії, де значний відсоток населення похилого віку називають серед чинників швидкого поширення хвороби.

Проте втрати Італії будуть значними не лише через те, що вона стала епіцентром поширення хвороби у Європі, але тому, що туризм є значною часткою економіки країни – близько 13%. Нині, за даними державних органів, скасування бронювань у готелях в деяких регіонах доходять до 90%. За даними Італійської асоціації відповідального туризму (AITR) через поширення коронавірусу вірусу відмови від бронювання готелів на станом на березень коштували готельному бізнесу країни щонайменше 200 млн євро [5]. За попередніми розрахунками, втрати Італії від коронавірусу можуть сягнути понад 8 млрд дол. До спалаху коронавірусу Італія посідала перше місце серед європейських країн за кількістю авіамаршрутів до Китаю.

Хоч наразі північна Америка, і, зокрема, США не настільки потерпають від поширення коронавірусу, як Європа, втім оцінки втрат туристичної галузі там також вражають. За оцінками Tourism Economics, збитки у галузі подорожей і туризму країни можуть становити щонайменше 24 млрд доларів [6]. Очікується, що внутрішні витрати на поїздки скоротяться на 40% (з 972 млрд доларів в 2019 році до 583 млрд доларів в 2020 році), а міжнародні витрати скоротяться на 75% (від 155 до 39 млрд доларів) [7]. Наразі, аналіз розвитку туристичної сфери, показує, що індустрія туризму США перебуває в депресії: загальне безробіття в туристичній галузі становить 51%. З початку березня пандемія COVID-19 призвела до накопичувальних збитків для американської економіки США понад 237 млрд дол. Постійний низький рівень витрат на поїздки спричинив збитки в розмірі 30,1 млрд дол від федеральних, штатних та місцевих податкових надходжень з 1 березня [7].

Згідно аналізу Oxford Economics прогнозується, що до кінця червня економіка США втратить 8 млн робочих місць. Втрати індустрії туризму приведуть до зниження ВВП в розмірі 1,2 трлн дол у 2020 році. Скорочення поїздок в 2020 році призведе до втрати податків на 80 млрд дол [8].

Світова авіа індустрія, на нашу думку, буде серед найбільш постраждалих від коронавірусу. Спочатку більшість авіакомпаній припинили чи скоротили рейси до Китаю. Потім удару зазнав авіабізнес у Європі. За останніми оцінками Міжнародної асоціації авіаційного транспорту (IATA), втрати галузі можуть сягнути 113 млрд дол. Загалом, за оцінками IATA, міжнародний авіа бізнес може скоротитися на 19% [9].

Акції найбільшої авіакомпанії світу, American Airlines, впали на 32% від початку року, німецької Lufthansa – на 29%. Лише з початку березня Lufthansa скасувала 7 100 рейсів у Європі, переважно з Німеччини до Італії. На землі залишаються близько 150 із 770 літаків авіакомпанії.

Європейською асоціацією аеропортів (ACIE) вже вказано, що від січня до березня 2020 року кількість пасажирів скоротилася на 14%. Деякі авіалінії продовжували рейси навіть із кількома пасажирами на борту, аби зберегти за собою часові слоти у великих аеропортах. Такі перельоти навіть стали називати «рейсами-привидами». Це пов'язано із регуляціями ЄС, так званім правилом «бери або втрачай», коли компанія втрачає слоти, якщо не здійснює рейси [10].

До початку пандемії, пов'язаної з COVID-19, круїзний бізнес у світі процвітав – зростала і кількість бронювань, і вартість подорожей. Із початком його поширення бронювання впали на 60%, – такі дані наводить Nomura Securities. По тому, як круїзний лайнер Diamond Princess, на борту якого у карантині опинилися майже 3700 пасажирів, понад півтисячі з яких заразилися, і четверо померли, назвали «чашкою Петрі» для розповсюдження вірусу, акцій круїзних компаній стали стрімко падати. Так, зокрема, акції Carnival Corporation, якій належить Diamond Princess, а також інших провідних круїзних компаній – Norwegian, Royal Caribbean, впали на 60-70% від січня 2020 року. Згодом круїзним лайнерам почали відмовляти у стоянках в портах. Royal Caribbean скасував 18 рейсів до Азії, що коштувало компанії 130 млн дол. Norwegian, яка скасувала 40 рейсів до Азії, заявила, що не пропонуватиме круїзи у цей регіон до кінця 2020 року, а скасовані рейси коштували компанії 16 млн дол. Carnival оцінює свої втрати у близько 440 млн дол. Сумну історію галузі може проілюструвати випадок із Majestic Princess, який почали будувати на замовлення Carnival Corp. саме для китайських туристів. Корабель має 19 палуб, 1 780 кают та понад 1 000 квадратних метрів люксових бутиків. Проте нині лайнер перебуває у доках в Сінгапурі, а всі його майбутні 13 рейсів – скасовано [4].

У Всесвітній туристичній організації (UN WTO) прогнозують, що у 2020 кількість міжнародних туристів через пандемію коронавірусу скоротиться на 20-30%, порівняно з показниками 2019 року. Очікуване 20-30% падіння може призвести до зниження надходжень від міжнародного туризму на 300-450 млрд дол, що становить майже третину від 1,5 трлн дол, отриманих у 2019 році. З огляду на минулі ринкові тенденції, це означатиме втрату від 5 до 7 років зростання [11].

Водночас слід зауважити, що 2009 року на тлі глобальної економічної кризи міжнародні туристичні потоки скоротилися на 4%, тоді як спалах атипової пневмонії 2003 року призвів до зниження лише на 0,4%.

Разом з тим, UN WTO підкреслює історичну стійкість туризму та спроможність створювати робочі місця після кризових ситуацій, а також підкреслюючи важливість міжнародного співробітництва та забезпечення того, щоб цей сектор став центральною частиною зусиль щодо відновлення.

Вже зараз українська туристична індустрія втратила приблизно 1,5 млрд дол. Якщо карантин буде продовжено, більшість компаній та закладів не зможуть його пережити. Проте досі Кабмін не дав пояснення, коли та за якими правилами можна запускати роботу українським готелям. Наразі Асоціація гостинності України узагальнила правила роботи готелів та санаторіїв, які затвердили уряди інших країн та запропонували їх Кабміну.

Економіка України хоч і не настільки прив'язана до в'їзного туризму, але якщо карантин затягнеться, то збитки для індустрії сягатимуть 3-5 млрд дол. Приблизно 80% закладів сфери гостинності – це підприємства малого бізнесу, ФОПи, які можуть не пережити цей карантин. Щодо в'їзного туризму, то тут слід зазначити, що докарантинний рівень в'їзного потоку не був надто високим, адже було величезне падіння після 2014 року. Якщо зовнішні кордони будуть закриті довше, ніж знімуть карантин усередині країни, то буде ріст потоку внутрішнього туризму, яким частково можна перекрити зовнішній потік. З цим потоком прогнозується навіть зростання [12].

Спільнота гостинності та експерти Всеукраїнської федерації роботодавців в сфері туризму України пропонують такі заходи, що пом'якшення наслідків виходу з кризи в Україні:

- фінансування за рахунок спеціальних фондів Державного бюджету України видатків на: фонд заробітної плати, включаючи відрахування, комунальні платежі та інші витрати, пов'язані з використанням та утриманням підприємств туристичного бізнесу;
- збільшити видатки з державного бюджету на розвиток туризму;
- надати статус медичного закладу засобом розміщення та забезпечити підприємства за рахунок держави у достатній кількості тестами, засобами індивідуального противірусного і бактерицидного захисту;
- провести за рахунок держави масові кваліфікаційні навчання персоналу в галузі туризму з санітарних вимог та протидії епідемії;
- надати ставку 7% ПДВ всім закладам, які надають медичні послуги;
- 0% ПДВ на оплату послуг пенсіонерам, які користуються готелями, що надають медичні послуги;
- звільнити підприємства від сплати ПДВ при ввезенні обладнання для боротьби з коронавірусом та комплектуючих для нових і модернізації існуючих об'єктів інфраструктури з умовою заборони відчуження таких товарів протягом двох років після розмитнення. Надати право на прискорену амортизацію вартості такого обладнання до складу витрат з податку на прибуток;
- забезпечити податкову пільгу (компенсація ПДФО) для усіх, хто подорожує Україною, та користувачів санаторно-курортних послуг;
- тимчасово ввести податкові канікули (ЄСВ і ЄП) для компаній, які утримують співробітників та вчасно виплачують заробітну плату;
- 0% ЄСВ для ФОП, які працюють у сферу туризму та гостинності;
- НБУ підтримати тимчасову зупинку виплат за кредитними договорами, за якими суб'єкти туристичної діяльності є боржниками;
- зменшити % базової облікової ставки та вартість іпотеки;
- приватним банкам реструктурувати виплати зобов'язань, забезпечити пільгове кредитування розвитку туризму;
- Торгово-промисловій палаті України офіційно визнати на державному рівні та документально підтвердити факт наявності форс-мажорних обставин в Україні;
- Державному агентству розвитку туризму України розробити за участю експертів та затвердити на загальнонаціональному рівні перелік рекомендацій та інструкцій із санітарних заходів та застосування антивірусних засобів для галузі туризму, зокрема для закладів розміщення, громадського харчування, транспорту та інфраструктури, громадських і торгівельних закладів, житлових будинків тощо. Розробити технологічні карти поведінки туристів і працівників у кризових ситуаціях [13].

Нездійснення зазначених заходів, може призвести до скорого вивільнення понад мільйона працівників без фактичної виплати вихідної допомоги через відсутність обігових коштів, а також імовірних банкрутств тисяч суб'єктів туризму та сотень тисяч супутніх компаній та постачальників туристичної галузі [13].

На нашу думку, такі заходи будуть адекватними існуючій ситуації та сприятимуть розвитку туристичної галузі України. Разом з тим, до вищеперахованих заходів, ми, пропонуємо ввести: по-перше – обов'язкове державне медичне страхування на випадок зараження COVID-19 для громадян, які формують в'їзний та виїзний туристичний потік; а по-друге – модернізувати туристичну інфраструктуру та покращити засоби зв'язку (забезпечити покриттям 4G та 5G усю територію країни) та цифровізувати туристичні та відпочинкові заклади.

Висновки. Сьогодні криза, пов'язана з пандемією COVID-19 змусила туристичний бізнес вийти з зони комфорту та шукати інноваційні шляхи розвитку та діяльності. На нашу думку, для того щоб туризм відновився після кризи, його слід реанімувати впровадженням різного роду новацій. Зробити це можна багатьма шляхами. Але, основними мають стати – державна підтримка туризму та підприємницьких ініціатив у даній сфері, поліпшення сервісу, зокрема у сфері гостинності, та посилення інформаційної компанії, зокрема в мережі Інтернет.

Бібліографічний список.

1. Коронавірус завдасть світовому туризму \$2,1 трлн збитків – дослідження. *Журнал «Бізнес»*, 31 березня 2020. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://business.ua/news/9513-koronavirus-zavdast-svitovomu-turizmu-2-1-trln-zbitkiv-doslidzhennya> (дата звернення: 25.06.2020).
2. WTTC (2020), «Safe Travels»: Global Protocols & Stamp for the New Normal. URL: <https://wttc.org/COVID-19/Safe-Travels-Global-Protocols-Stamp> (дата звернення: 25.06.2020).
3. Вінокуров Я. Коронавірус загрожує 50 мільйонам робочих місць у світі. *Hromadske Int*, 2020. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hromadske.ua/posts/koronavirus-zagrozhuye-50-miljonam-robochih-misc-u-sviti-doslidzhennya> (дата звернення: 25.06.2020).
4. Зануда А. Коронавірус: скільки втрачає туризм. *BBC News Україна*, 16 березня 2020. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-51870285> (дата звернення: 25.06.2020).
5. Mappa del turismo responsabile in Italia. AITR, 2020. URL: <http://www.aitr.org/mappa-del-turismo-responsabile-in-italia/> (дата звернення: 25.06.2020).
6. Global Travel: Data, Models, and Intelligence, *Tourism Economics*, 2020. URL: <https://www.tourismeconomics.com/> (дата звернення: 25.06.2020).
7. COVID-19 Travel Industry Research. U.S. Travel Association, 2020. URL: <https://www.ustravel.org/toolkit/covid-19-travel-industry-research> (дата звернення: 25.06.2020).

8. The Impact of COVID-19 on the United States Travel Economy. *Analysis*. April 15, 2020. URL: https://www.ustravel.org/sites/default/files/media_root/document/Coronavirus2020_Impacts_April15.pdf (дата звернення: 25.06.2020).
9. COVID-19: Resources for Airlines & Air Transport Professionals. IATA, 2020. URL: <https://www.iata.org/en/programs/covid-19-resources-guidelines/> (дата звернення: 25.06.2020).
10. COVID-19: Statements, facts and figures. ACIE, 2020. URL: <https://www.aci-europe.org/industry-topics/covid-19.html> (дата звернення: 25.06.2020).
11. International tourist arrivals could fall by 20-30% in 2020. UN WTO, 2020. URL: <https://www.unwto.org/news/international-tourism-arrivals-could-fall-in-2020> (дата звернення: 25.06.2020).
12. Романова А. Туризм після карантину: як пандемія вплинула на галузь і змінила її. *Дивись.info*. 14 травня 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dyvys.info/2020/05/14/turyzm-pislya-karantynu-yak-pandemiya-vplynula-na-galuz-i-zminyala-yiyi/> (дата звернення: 25.06.2020).
13. Тимошенко Т. Мільйон працівників туріндустрії України можуть опинитися на вулиці. *Дивись.info*. 14 травня 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dyvys.info/2020/05/14/turyzm-pislya-karantynu-yak-pandemiya-vplynula-na-galuz-i-zminyala-yiyi/> (дата звернення: 25.06.2020).
14. Романова А. П'ять порад, як рятувати український туризм під час пандемії. 13 березня, 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/opinion/koronavirus-i-turizm-yak-ukrajini-vryatuvati-industriyu-ostanni-novini-50075544.html>
15. Dow, Roger (2020), State of the travel industry. URL: https://www.ustravel.org/sites/default/files/media_root/document/State%20of%20the%20Travel%20Industry%202020%20Remarks_Roger%20Dow1.docx.pdf

References.

1. Business Magazine (2020), “Coronavirus will cause \$ 2.1 trillion in damage to world tourism – research”, [Online], available at: <https://business.ua/news/9513-koronavirus-zavdast-svitovomu-turizmu-2-1-trln-zbitkiv-doslidzhennya> (Accessed June 26, 2020).
2. WTTC (2020), “Safe Travels: Global Protocols & Stamp for the New Normal”, available at: <https://wtcc.org/COVID-19/Safe-Travels-Global-Protocols-Stamp> (Accessed June 26, 2020).
3. Vinokurov, J. (2020), “Coronavirus threatens 50 million jobs worldwide”, *Hromadske Int*, [Online], available at: <https://hromadske.ua/posts/koronavirus-zagrozhuye-50-miljonam-robochih-misc-u-sviti-doslidzhennya> (Accessed June 26, 2020).
4. Zanuda, A. (2020), “Coronavirus: how many lost tourism”, *BBC News Ukraine*, [Online], March 16, available at: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-51870285> (Accessed June 26, 2020).
5. AITR (2020), “Mappa del turismo responsabile in Italia”, available at: <http://www.aitr.org/mappa-del-turismo-responsabile-in-italia/> (Accessed June 26, 2020).
6. Tourism Economics (2020), “Global Travel: Data, Models, and Intelligence”, available at: <https://www.tourismeconomics.com/> (Accessed June 26, 2020).
7. U.S. Travel Association (2020), “COVID-19 Travel Industry Research”, available at: <https://www.ustravel.org/toolkit/covid-19-travel-industry-research> (дата звернення: 25.06.2020). (Accessed June 26, 2020).
8. U.S. Travel Association (2020), “The Impact of COVID-19 on the United States Travel Economy. Analysis”, [Online], available at: https://www.ustravel.org/sites/default/files/mediaroot/document/Coronavirus2020_Impacts_April15.pdf (Accessed June 26, 2020).
9. IATA (2020), “COVID-19: Resources for Airlines & Air Transport Professionals”, available at: <https://www.iata.org/en/programs/covid-19-resources-guidelines/> (Accessed June 26, 2020).
10. ACIE (2020), “COVID-19: Statements, facts and figures”, available at: <https://www.aci-europe.org/industry-topics/covid-19.html> (Accessed June 26, 2020).
11. UN WTO (2020), “International tourist arrivals could fall by 20-30% in 2020”, available at: <https://www.unwto.org/news/international-tourism-arrivals-could-fall-in-2020> (Accessed June 26, 2020).
12. Romanova, A. (2020), “Tourism after quarantine: how the pandemic affected the industry and changed it”, *Dyvys.info*, [Online], available at: <https://dyvys.info/2020/05/14/turyzm-pislya-karantynu-yak-pandemiya-vplynula-na-galuz-i-zminyala-yiyi/> (Accessed June 26, 2020).
13. Tymoshenko, T.(2020), “One million employees of the Ukrainian tourism industry may find themselves on the streets”, *Dyvys.info*, [Online], available at: <https://dyvys.info/2020/05/14/turyzm-pislya-karantynu-yak-pandemiya-vplynula-na-galuz-i-zminyala-yiyi/> (Accessed June 26, 2020).
14. Romanova, A. (2020), “Five tips on how to save Ukrainian tourism during a pandemic”, [Online], available at: <https://nv.ua/ukr/opinion/koronavirus-i-turizm-yak-ukrajini-vryatuvati-industriyu-ostanni-novini-50075544.html> (Accessed June 26, 2020).
15. Dow, R. (2020), “State of the travel industry”, available at: https://www.ustravel.org/sites/default/files/media_root/document/State%20of%20the%20Travel%20Industry%202020%20Remarks_Roger%20Dow1.docx.pdf (Accessed June 26, 2020).

Стаття надійшла до редакції 26.06.2020 р.